

PAPER DETAILS

TITLE: Sosyal Problemler Sosyolojisi Çerçevesinde Türkiye'de Nüfus Yaslanması

AUTHORS: Rahime Mercan Sari, Esra Burcu Sağlam

PAGES: 63-96

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4006035>

Sosyal Problemler Sosyolojisi Çerçevesinde Türkiye’de Nüfus Yaşlanması

Rahime MERCAN SARI*

Esra BURCU SAĞLAM**

ÖZ

Nüfus yaşlanması sorunu küresel olarak üzerinde durulan, olumlu ve olumsuz etkileri kapsamlı bir biçimde değerlendirilerek sorunun çözümüne yönelik ulusal ve uluslararası politikalar hazırlanan bir demografik olgudur. Toplumsal, bilimsel ve teknolojik gelişmeler neticesinde değişen günümüz koşullarının doğum oranlarının azalması ve insan ömrünün uzaması gibi birçok faktöre etki etmesi nüfus yaşlanmasının temel sebebi olarak değerlendirilmektedir. Nüfus yaşlanmasının olumsuz boyutu, toplumun sürekliliğini ve işleyişini tehdit edici yönüyle o toplumun geleceğine ilişkin tehditlere zemin hazırlaması açısından ele alınmaktadır. Nüfus yaşlanması olgusu hem ulusal hem de küresel boyutta günümüzde birçok disiplin ışığında çalışılmış, bir “sosyal problem” olarak değerlendirilmiş, etkileri analiz edilmiş ve soruna ilişkin çözüm yolları sunulmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda mevcut çalışma sosyal problemler sosyolojisi kapsamında nüfus yaşlanması olgusunun, sosyal bir problem olma sürecini ve sonuçlarını sosyolojik bir bakış açısıyla açıklamaya çalışmaktadır. Bu çalışma ile Türkiye’de nüfusun yaşlanmasının sosyal olgulara (doğum, ölüm, evlenme, boşanma oranları, işgücü, istihdam, eğitim, göç, kentleşme) bağlı olarak nasıl bir sosyal problem olarak ortaya çıktığı istatistiki verilere dayalı olarak tartışılmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de nüfus yaşlanmasının bir sosyal problem olarak varlığının olası sosyolojik sonuçları üzerinden bir değerlendirilme yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmada sosyal problemler sosyolojisinin “Her problem sosyal problem midir?” ya da “Bir olgu bir sosyal problem halini nasıl alır?” ve “Sosyal problem hangi süreçlerden geçer?” sorularına Herbert Blumer’in “Bir toplumda sosyal problemi tanımlama sürecini” açıklayan görüşü dikkate alınarak cevap

63

* Sosyolog, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Ankara/Türkiye.

E-posta: rahime06rm@gmail.com, ORCID:0000-0003-0262-8478.

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara/Türkiye.

E-posta: esburcu@hacettepe.edu.tr, ORCID:0000-0003-1254-8535.

DOI: 10.32704/erdem.2024.86.063

Makale Gönderim Tarihi: 11.09.2023 - Makale Kabul Tarihi: 02.04.2024 (Araştırma Mk.)

aranmıştır. Buna göre Türkiye’de nüfus yaşlanmasının H. Blumer’in sosyal problem aşamalarından hangisini temsil ettiği sunulmak istenmiştir. Çalışmada Türkiye’de nüfus yaşlanması durumunun sosyal problem olarak meşrulaşmasının nedenleri, nüfus yaşlanmasının sosyal kaynaklarının neler olabileceği, bu olgunun sorun olarak nasıl meşrulaştığı, hangi toplumsal sonuçları yaratabileceği ve çözüm ve müdahale stratejileri üzerinden bu problemin nasıl şekilleneceği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın yöntemi literatür taraması ve doküman istatistiklerinin betimsel değerlendirilmesidir. TÜİK, OECD, UN kurumlarının makro istatistik verileri kullanılmış ve bu birincil veriler üzerinden ikincil sosyolojik analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda Türkiye’deki nüfus yaşlanmasının sosyal kaynaklarının göç ve kentleşme süreçlerine bağlı olarak doğum ve evlenme oranlarının azalması, boşanma oranlarının artması, eğitim düzeyinin yükselmesi, kadının ev dışı aktif çalışma yaşamına geçmesi, ekonomik refahın artması şeklindeki sosyal görünüm ön plana çıkmaktadır. Türkiye için nüfus yaşlanması sosyal problemdir ve bu problemin inşasında farklı sosyal kaynaklar yer almaktadır. Böylece çalışmada Blumer üzerinden Türkiye’de nüfus yaşlanmasının neden sosyal bir problem olduğu, sosyal kaynakları ve nüfus yaşlanmasının sosyal problem tanımlanmasının hangi aşamasında yer aldığı açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nüfus yaşlanması, sosyal problem, sosyal problemler sosyolojisi, kentleşme, doğum oranları.

Population Aging In Türkiye Within The Framework Of Social Problems Sociolog

ABSTRACT

The problem of population aging is a demographic phenomenon that is focused on globally, and national and international policies are prepared for the solution of the problem by comprehensively evaluating its positive and negative effects. The fact that today’s conditions, which have changed as a result of social, scientific and technological developments, affect many factors such as the decrease in birth rates and the prolongation of human life, is considered as the main reason for population aging. The negative dimension of population aging is discussed in terms of threatening the continuity and functioning of the society and laying the groundwork for the threats to the future of that society. The phenomenon of population aging has been studied in the light of many disciplines today, both nationally and globally, it has been evaluated as a ‘social problem’, its effects have been analyzed and solutions have been tried to be presented.

In this context, the current study tries to explain the phenomenon of population aging as a social problem and its results from a sociological perspective within the scope of sociology of social problems. In this study, the aging of the population in Turkey as a social problem depending on social phenomena (birth, death, marriage, divorce rates, labor force, employment, education, migration, urbanization) is discussed based on statistical data. Therefore, an evaluation has been made on the possible sociological consequences of the existence of population aging as a social problem in Turkey. In this context, in this study, the questions of the sociology of social problems ‘Is every problem a social problem’ or ‘how does a phenomenon become a social problem’ and ‘what processes does it go through?’ are taken into consideration by considering Herbert Blumer’s view of ‘the process of defining a social problem in a society’. answer has been sought. Accordingly, it is aimed to present which of the social problem stages of H. Blumer’s population aging in Turkey represents. In the study, the reasons for the legitimization of population aging as a social problem in Turkey, what the social sources of population aging might be, how this phenomenon is legitimized as a problem, what social consequences it can create, and how this problem will be shaped through solution and intervention strategies are emphasized.

The method of the study is literature review and descriptive evaluation of document statistics. Macro statistical data of TURKSTAT, OECD,

UN institutions were used and secondary sociological analyzes were carried out on these primary data. As a result of the study, social aspects of population aging in Turkey, such as decrease in birth and marriage rates, increase in divorce rates, increase in education level, women's transition to active working life outside the home, and increase in economic welfare due to migration and urbanization processes, come to the fore. Population aging is a social problem for Turkey and different social resources are involved in the construction of this problem. Thus, in this study, it is explained why population aging is a social problem in Turkey, its social resources and at what stage of definition of social problem population aging takes place through Blumer.

Keywords: Population aging, social problem, sociology of social problems, urbanization, birth rates.

Giriş

21. yüzyılda *nüfus yaşlanması* önemli bir demografik olgu olarak kabul edilmektedir. Birçok toplumda doğurganlığın azaldığı, insanların daha uzun süre yaşadığı, büyük ölçekli kohortların ileri yaşlara doğru ilerlediği ve böylece dünya genelinde genel nüfus içinde yaşlı nüfusun payının giderek arttığı görülmektedir. Küresel veya ulusal boyutta nüfusun/toplumun yaşlanmasının olumlu ve olumsuz olarak nitelendirilebilecek iki temel boyutu bulunmaktadır. Sağlık, teknoloji, ekonomik ve sosyal refahın gelişiminin ölüm oranlarının azalmasına ve dolayısıyla da yaşlı nüfus oranının artmasına olanak sağlaması *nüfus yaşlanmasının* olumlu boyutu olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda ölüm oranlarındaki yavaşlama *nüfus yaşlanmasının* olumlu boyutuna ilişkin nedensel bir faktör (Kalemli Özcan 2002; Poikolainen 1976) iken, doğum oranlarındaki azalma *nüfus yaşlanmasının* olumsuz boyutuna dair nedensel bir faktör (İnce Yenilmez 2015; Jones 2007; Lee ve Mason, Cotlear 2010) olarak ele alınmaktadır. *Nüfus yaşlanmasının* söz konusu olumlu boyutu sosyal problemler sosyolojisinin ve dolayısıyla bu çalışmanın konusu değildir.

Nüfus yaşlanmasının olumsuz boyutu, toplumun sürekliliğini ve işleyişini tehdit edici yönüyle o toplumun geleceğine ilişkin tehditlere zemin hazırlaması açısından ele alınmaktadır. *Nüfus yaşlanması* olgusu ulusal ve küresel boyutta günümüzde birçok disiplin ışığında çalışılmış, bir “sosyal problem” olarak değerlendirmiş, etkileri analiz edilmiş ve soruna ilişkin çözüm yolları sunulmaya çalışılmıştır. Literatürde sıklıkla ölüm oranlarındaki yavaşlama ve doğum oranlarındaki azalmanın sonucu olarak görülen *nüfus yaşlanmasının* küresel bir problem olduğu vurgulanmaktadır. Bu çalışmalarda *nüfus yaşlanmasının* kendisi en baştan bir sosyal problem olarak kabul edilerek sıklıkla bu sosyal problemin yaratacağı toplumsal sonuçlar üzerinden tartışmalar sürdürülmüştür. Mevcut çalışmada ise *nüfus yaşlanmasının* Türkiye için bir sosyal problem olma durumunu en baştan kabul etmek yerine, bir süreç olarak nasıl bir sosyal probleme dönüştüğü sosyal problemler sosyolojisi bakış açısıyla açıklanmaya çalışılmıştır. *Nüfus yaşlanmasını* bir sosyal problem olarak tanımlama çabası Türkiye’de doğum, ölüm ve evlenme oranlarının azalması; boşanma oranlarının, eğitim düzeyinin ve kadının çalışma hayatına katılmasının artması; kırdan kente göçler ve kentleşmeye ilişkin çalışma sonuçları üzerinden değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada Türkiye’de *nüfus yaşlanmasının* bir sosyal problem olma sürecinde önemli bir faktör olarak kabul edilen doğum ve ölüm oranları literatürde birçok çalışmada Avrupa ve Türkiye üzerinden ele alınmış ve

nüfus yaşlanması, doğum ve ölüm oranlarının azalmasıyla ve demografik dönüşüm ile ilişkilendirilmiştir. Bu çalışmaların ortak özelliği; demografik dönüşümün topluma ekonomik anlamda ileriye dönük ciddi zararları olacağı yönündeki olumsuz etkiyi belirtmeleridir. Aydın ve Es'e (2020: 752) göre söz konusu ekonomik risklerin ortadan kaldırılabilmesinde yaşlıların sosyal sermayelerini geliştirmeye yönelik sosyal politika uygulamaları getirilmelidir.

Toplumdaki nüfusun yaşlanmasını sadece olumsuz yönleriyle değil, sağlayabileceği katkıları açısından ele alan çalışmalardan Günsoy ve Tekeli'nin (2015: 81) çalışması bu durumu ekonomik büyüme için bir avantaj olarak görmektedir. Nitekim yaşam beklentisindeki artışın, doğurganlık oranındaki azalma ve eğitilmiş nüfustaki ve eğitim yatırımlarındaki artışın uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde ekonomik katkıları olacağı vurgulanmaktadır. *Nüfus yaşlanmasını* coğrafya ve nüfus bilimi yönünden inceleyen çalışmalar arasında özellikle konuyu Türkiye için ele alan çalışmaların odağı Türkiye nüfusunun belli dönemlerde uyguladığı nüfus politikaları olmuştur (Akgül 2018; Yüceşahin, 2011). Ayrıca literatürde *nüfus yaşlanmasını* yaşlanma-psikoloji ve sağlık açısından değerlendiren çalışmalar da sıklıkla yaşlanan nüfusun fizyolojik, psikolojik ve sosyal sorunlarına odaklanılarak bunlara ilişkin yapılması gerekenleri değerlendirme çabası içinde olmuştur (Birinci 2020; Tufan 2016).

Doğum ve ölüm oranlarının azalmasına bağlı olarak demografik dönüşümün topluma olan etkilerini sosyolojik boyutta ele alan çalışmalar (Gelekeçi 2016; Johnston 2020; Kurtkapan 2019; McDonald 2016; Nazlı 2016; Önder Erol 2011; Özbay 2014; Palloni 1990; Reher ve Requena 2018; Sanderson ve Dubrow 2000) sınırlıdır ve özellikle sosyal problemler sosyolojisi bakış açısıyla konuyu tartışan çalışmalar ise neredeyse bulunmamaktadır.

Konuyu sosyolojik boyutlarıyla inceleyen çalışmalar, *nüfus yaşlanmasını* topluma yönelik etkileri üzerinden ele almışlardır ve bu bağlamda Kurtkapan'ın (2019: 27) çalışması yaşlıların sosyal konumlarındaki değişimine dikkat çekerek, bu durumun yaşlıların toplumsal görünümüne nasıl yansıdığını ele alırken; Nazlı (2016: 5) yaşlanan nüfusun toplumda işlev dışı bırakılmasından ziyade aktif yaşlanmaya yönelik değerlendirmelerin önemli olduğunu vurgulamıştır. Yaşlanmanın bireysel değil toplumsal bir durum olduğu; toplumun ekonomik, siyasal, kültürel her türlü niteliğinden etkilendiği ve yine toplumu etkilediği üzerinde durulmuştur.

Genel olarak bakıldığında *nüfus yaşlanmasında* doğum oranlarının azalmasını ana sebep olarak değerlendiren çalışmaların varlığı belirgindir.

Bu çalışma ise Türkiye’de *nüfusun yaşlanması* olgusunun neden bir sosyal problem olarak tanımlanabileceğini temellendirmeye çalışırken *nüfus yaşlanmasının* en baştan bir sosyal problem olarak kabul edilmesinin ötesinde, bu olgunun bir sosyal problem olarak tanımlanma sürecini açıklama çabasında olmuştur. Bu bağlamda çalışmada sosyal problemler sosyolojisinin “Her problem sosyal problem midir ya da bir olgu bir sosyal problem halini nasıl alır ve dolayısıyla hangi süreçlerden geçer?” sorularına H. Blumer’ın (1971: 301) “Bir toplumda sosyal problemi tanımlama sürecini” açıklayan görüşü dikkate alınarak cevap aranmıştır. Bu bağlamda çalışmada “Türkiye’de *nüfus yaşlanması* durumunun sosyal problem olarak meşrulaşmasının nedenleri”, “*nüfus yaşlanmasının* sosyal kaynaklarının neler olabileceği”, “bu olgunun sorun olarak nasıl meşrulaştığı”, “hangi toplumsal sonuçları yaratabileceği” ve “çözüm ve müdahale stratejilerinin neler olabileceği” üzerinden *nüfus yaşlanması* problemi sosyolojik olarak tartışılmaya çalışılmıştır. Çalışmada belirtilen tartışma sürdürülürken Türkiye’de *nüfus yaşlanmasına* dair literatürde hâkim olan çalışmalardan biraz daha farklı olarak *nüfus yaşlanması* olgusunun bir sosyal problem olarak tanımlanmasının dayandığı sosyal kaynaklar kanıtlarıyla sunulmaya ve Türkiye’de *nüfus yaşlanmasının* Blumer’ın (1971: 301) sosyal problem aşamalarından hangisini temsil ettiği gösterilmeye çalışılmıştır. Belirtilen amaçlar doğrultusunda bu çalışmada literatür taraması ve tanıtımı yöntemsel benimseyişinden hareketle ilgili açıklamalar çeşitli istatistiki veriler ve bazı haber dokümanları ile desteklenmiştir.

Türkiye’deki *nüfus yaşlanması* problemi, tanımlanma süreci bağlamında Türkiye’deki doğum, ölüm, evlenme, boşanma, işgücü, istihdam, eğitim, göç ve kentleşme ile ilgili birincil istatistiksel veriler üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında TÜİK, OECD, UN vb. kurumların makro istatistiki verileri kullanılmış ve bu birincil veriler üzerinden ikincil analizler gerçekleştirilmiştir. Böylece çalışmada öncelikle sosyolojik olarak Türkiye’de *nüfus yaşlanmasının* neden sosyal bir problem olduğu, sosyal kaynakları ve sosyal problem tanımlanmasının hangi aşamasında yer aldığı konuya ilişkin literatür verilerine ve istatistiklere dayalı olarak sunulmak istenmiştir.

Türkiye’de *Nüfus Yaşlanmasının* Bir Sosyal Problem Olarak Tanımlanma Süreci

Bir olgunun bir sosyal problem olarak değerlendirilme süreci topluma ve zaman göre değişkenlik göstermektedir ve bu bakımdan bir durumun sosyal problem olarak tanımlanması zordur. Sosyal problemlere sosyolojik

olarak yaklaşmak; sorunların ulusal ve küresel boyutta çok yönlü olarak ele alınmasına, sağduyu ile kendi dünyamız ve farklı insanların görüş ve dünyalarına ilişkin farkındalık kazanılmasına katkı sağlamaktadır.

Sosyal problemler; problemi yaratan nedensel bağlantılar, problemi tanımlayan sosyal aktörler ve problemenden etkilenen nüfus, algılanan tehdittin niteliği, kontrol altına alınması, hafifletilmesi ve müdahale edilmesi gibi bir dizi faktörü kapsayan karmaşık bir süreç ve olgu olarak tanımlanmaktadır (Jamrozik ve Nocella 1998: 39). Sosyal problemi Manis (1974: 314) zarar bağlamında ele almıştır ve bilimsel araştırmalarla ispatlanan ve insan iyiliği için zararlı olan değerleri ve sosyal koşulları sosyal problem olarak tanımlamıştır. Bir problemin sosyal problem olabilmesi için insanların müdahil olduğu bir davranış modelini içermesi gerekmektedir ve bu bakımdan sosyal problemin kaynağı toplumdur ve çözülmesi veya etkisinin hafifletilmesi de yine toplum tarafından gerçekleştirilecektir (Jamrozik ve Nocella 1998: 17). Buna göre sosyal problemler sosyolojisinde, herhangi bir sorunun birbiriyle ilişkili başka sorunlar veya çözümlerin bir sonucu veya sebebi olduğu/olabileceği göz ardı edilmeyecek bir noktadır. Sosyal problemlerin sebebi, etkisi ve hangi aşamada olduğu toplumlara ve zamana göre değişiklik göstermektedir.

Türkiye’de *nüfus yaşlanmasının* neden bir sosyal problem tanımlaması içinde yer aldığı sorusu Herbert Blumer’ın (1971: 301) sosyal problemleri tanımlama sürecine ilişkin görüşü üzerinden ele alınabilir. Blumer’ın sosyal problemleri tanımlama süreci Türkiye’de *nüfus yaşlanması* problemi üzerinden ele alındığında en genel haliyle aşağıdaki aşamalardan bahsetmek mümkündür;

-(1) sosyal bir problemin ortaya çıkması; Türkiye’de yaşlı nüfus oranının 1990’lı yıllardan itibaren hızla artmaya başlaması, iç göç ve kentleşmenin sonuçlarının istatistiklere yansımaları (doğurganlık ve genç nüfus oranının azalması, 65+ nüfusun artması), durumun Türkiye öncesi Batı tartışmalarında yer alması ve giderek daha ciddi bir hal aldığı düşünölmeye başlanması ile Türkiye’de *nüfus yaşlanmasının* toplumun geleceğini/varlığını ve ekonomik görünümünü tehdit edici bir hal olarak görölmeye başlanması, durumun bir problem olarak ortaya çıkmasını- *ilk düzeyi*- temsil etmiş;

-(2) problemin meşrulaştırılması; bu düzeyle iç içe olarak bu duruma ilişkin bazı entelektüel çevrelerin konuya dikkat çekmek için çalışmalar yapması, bu sonuçların bürokratik ilgi

yaratması ve böylece “sorun var” seslenişinin kabullenilmesi ve harekete geçilmesi-*ikinci düzeyi*- temsil etmiş;

-(3) problemle ilgili eylem seferberliği; meşrulaşan bu durumun ülke geleceğindeki rolü ve yaratacağı sonuçlarıyla dikkat çekmesiyle bir şeyler yapılması gerekliliği üzerinden bilimsel, politik, idari eylemselliğe geçilmesi özellikle bir sorun olacağının sinyallerinin verilmesi, toplumda ne gibi etkileri olacağının daha çok demografik, ekonomik ve yaşlıların karşılaşacakları fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlar üzerinden düzenlemelere gidilmesi önerileri-*üçüncü düzeyi* temsil etmiş;

-(4) resmi bir eylem planının oluşturulması; bu eylem seferberliği düzeyinin beraberinde getirdiği politikaların oluşturulmaya başlanması *dördüncü düzeyi* temsil etmiş;

-(5) resmi planın ampirik uygulamasında dönüşümü; politikaların uygulamalara geçerek uygulamaların etkisinin tartışılması -*beşinci düzeyi*- temsil etmiş olduğu söylenebilir.

Tüm bu belirtilen aşamalar ilgili kanıtlarıyla beraber aşağıda sunulmaya çalışılmıştır.

71

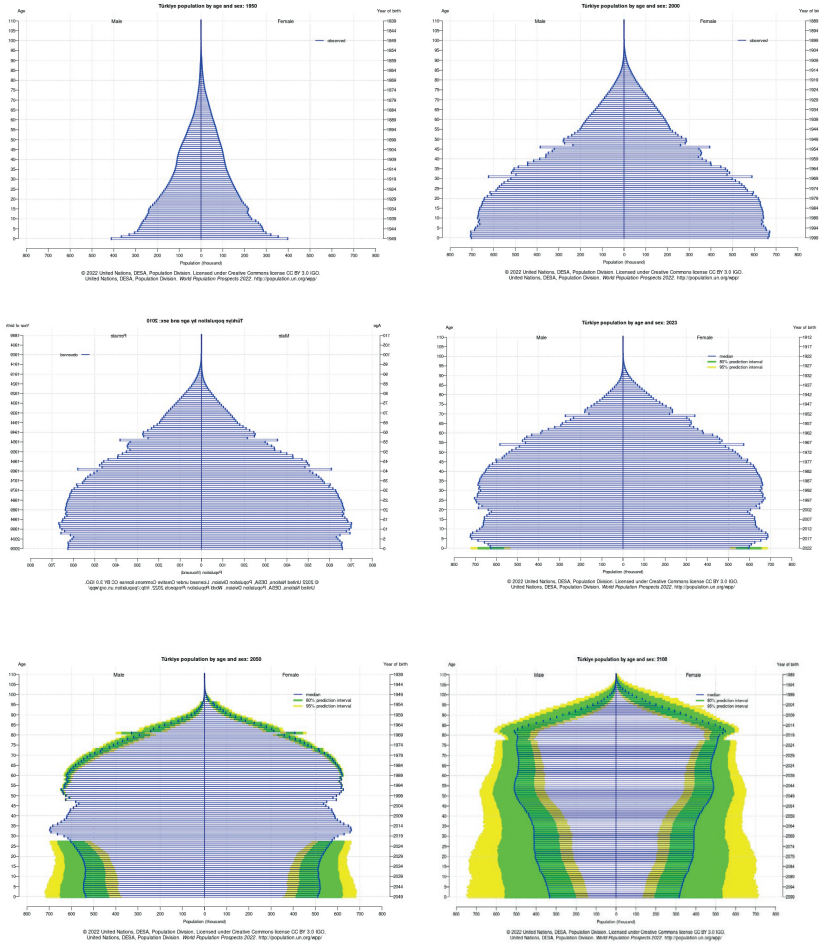
Türkiye’de Nüfus Yaşlanmasının Bir Problem Olarak Ortaya Çıkışı-Görünürlüğü (1. Aşama)

Blumer’cı bir benimseyişle ilk aşamada Türkiye’de *nüfus yaşlanması* probleminin ortaya çıkışının altındaki sosyal kaynakları görmek önemlidir. Bir sosyal durumun sosyal bir problem haline gelmesi, o toplumda yaşayanların toplumdaki bazı nesnel koşullar yüzünden endişelenmeleri ve bu durumdan toplumun tamamının veya bir kesiminin zarara uğraması veya tehdit oluşturmaları açısından görünür olmaya başlamasını gerekli kılar. Avrupa’da 1800’lerde başlayan demografik dönüşüm ve *nüfus yaşlanması* sorunu Türkiye’de 1960-2010 arası uygulanan nüfusu azaltmayı hedefleyici politikalar neticesinde başlamış ve yine bu dönemlerde başlayan hızlı kentleşme ve iç göç hareketleri neticesinde daha da hızlanarak bugünkü haline ulaşmıştır. 1927-1960 arası dönemde Türkiye’de nüfus artışını teşvik edici politikalar uygulanmaktayken; bu politikalar neticesinde hızlı nüfus artışı ile birlikte *bebek patlamasının* ve hızlı kentleşmenin gerçekleşmesinin neticesinde sosyal ve ekonomik zorluklar olması, 1960 sonrası dönemde aile planlaması ve nüfus artış hızını azaltıcı politikaların devreye girmesini belirlemiştir (Yumurtacı 2007: 111; DPT 1963: 35; Aysan 2014: 74).

Türkiye’de iç göç ve kentleşme 1950 sonrası dönemde başlamış, kırsal nüfusun hızla kentlere göç etmesi ve kentsel nüfusun hızlı artışı kentsel sorunlara sebep olmuş ve bu durum kalkınma planlarına yansımıştır (DPT 2000a: 23). 20.yy sonunda 6. (DPT 1989: 340-353) ve 7. Kalkınma Planı’nda (DPT 1995: 36) nüfus artış hızının yüksek olması Türkiye için ekonomik ve sosyal gelişmeyi engelleyici bir durum olarak görülmekte ve nüfus artış hızını azaltıcı politikalara öncelik verileceği hedeflenmekte iken; 8. Kalkınma Planı’nda (DPT 2000a: 43 ve DPT 2000b: 22) uzun vadede nüfus artışının tersine döneceğine ve nüfusun yaşlanacağına ilişkin ifadeler yer verilmekte ve nüfus artış hızının istikrarı hedeflenmektedir. Görüldüğü üzere 2000 öncesi Türkiye’de hızlı nüfus artışı bir sosyal problem olarak değerlendirilmekte iken; günümüzde doğurganlığın azalması bir sosyal problem görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı 2013: 10 ve 2018: 6). Tüm bu tartışmalar aslında iç göç ve kentleşmenin sonucu olarak nüfusun önce artması, sonra yaşlanması meselelerini gündeme taşıyarak sorunun var olduğunu ya da görünürlüğünü temsil etmektedir.

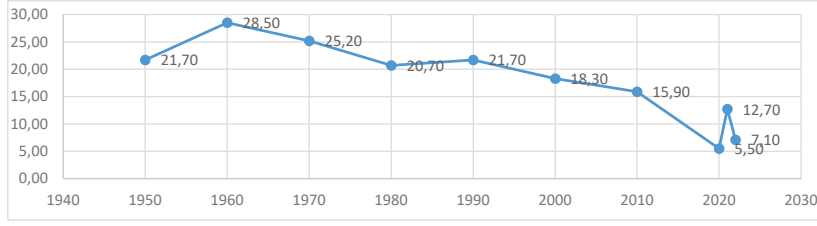
Türkiye’de Nüfus Yaşlanması Probleminin Meşrulaşması (2. Aşama)

Nüfus yaşlanması üst yaşlarda insan sayısının artması nedeniyle değil; genç yaşta insan sayısının azalması nedeniyle olmaktadır. Türkiye’de demografik geçiş sonrası görülen yaşlanma, benzer bir süreçten kaynaklanmaktadır (Toros 2015-2016: 94). Literatürde Türkiye’nin demografik geçiş süreci ve *nüfusunun yaşlanması* sorunu doğum oranlarının azalması ve 65+ nüfusun artması ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin geçmiş ve gelecek nüfus piramitleri incelendiğinde; Türkiye’de *nüfus yaşlanmasının* bir sosyal problem olarak meşrulaştığı yönünde bir manzara sergilendiği görülmektedir.

Şekil 1. Türkiye Nüfus Piramitleri (sırasıyla 1950 – 2000 – 2010 –2023- 2050 - 2100)
Kaynak: UN (2023)

Türkiye’nin 1950-2100 arasındaki Şekil 1’de yer alan nüfus piramitleri incelendiğinde; Türkiye’de 1950’den sonra sağlık ve teknoloji hizmetlerinin gelişmesi, nüfus artışıını teşvik edici politikaların varlığı ve bebek ölüm oranlarının azalmasıyla birlikte 0-14 yaş grubundaki nüfusta ve 65 yaş üzeri grupta genişleme olduğu görülmektedir. UN (2023), 2050 ve 2100 Türkiye nüfus projeksiyonlarına göre 0-14 ve 15-64 yaş arası nüfusun daralarak 65 yaş ve üzeri nüfusun piramitte genişleyeceği yaşlı bir Türkiye nüfusu ön görülmektedir.

Şekil 2. Türkiye Yıllık Nüfus Artış Hızı (%) (1950-2022)

Kaynak: TÜİK (2014: 5) ve TÜİK (2023a: 2)'den derlenmiştir.

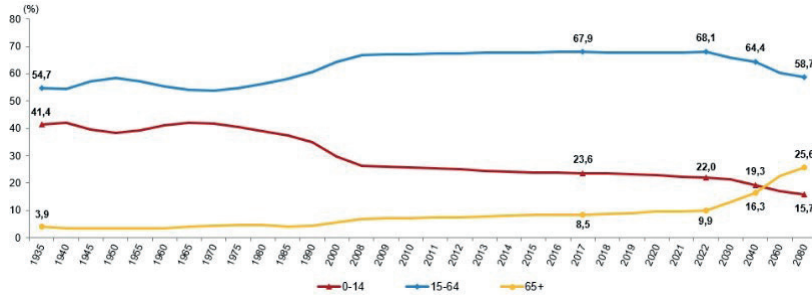
Türkiye’de 1960 sonrası uygulanan aile planlaması ve nüfus artış hızını azaltıcı politikalar, göç ve kentleşmenin etkisiyle eğitim imkânlarına daha rahat erişim ve kadının çalışma hayatına aktif olarak katılmasıyla birlikte nüfus artış hızı 1960’ta %28,5’ten hızla 1980’de 20,7’e olan düşüş sonrası 1990’da 21,7’e yükselmiştir. 1980-1990 yılları arası, Türkiye’de daha önce görülen sosyal ve ekonomik karışıklıkların nispeten ortadan kalktığı, ekonomik alanda yeni yatırımların yapılmaya başlandığı bir dönem olması sebebiyle bir önceki döneme göre daha hızlı bir artış göstermiş ve o yıldan sonra nüfus artış hızındaki azalma günümüze dek devam etmiştir (Kasarcı 1993: 262). 2010’da Türkiye’nin nüfus artış hızı %15,9’dan 2020’de keskin bir düşüşle %5,5’e gerilemiş, 2021’de %12,7’e tekrar yükselip 2022’de tekrar %7,1’e düşmüştür ve Türkiye nüfusu 85.279.553 olmuştur (TÜİK 2023a: 2).

Şekil 3. Türkiye Nüfus (milyon) ve Nüfus Artı Hızı (%) (2007-22)

Kaynak: TÜİK (2023b).

Türkiye’nin son on yılı aşkın süredeki nüfus artış hızına bakıldığında; 2008’de %13,1 olan nüfus artış hızının yıllar içinde dalgalanmalarla birlikte 2017’de %12,4’e, 2021’de %12,7’e ve 2022’de %7,1’e gerilediği görülmektedir (TÜİK 2023b).

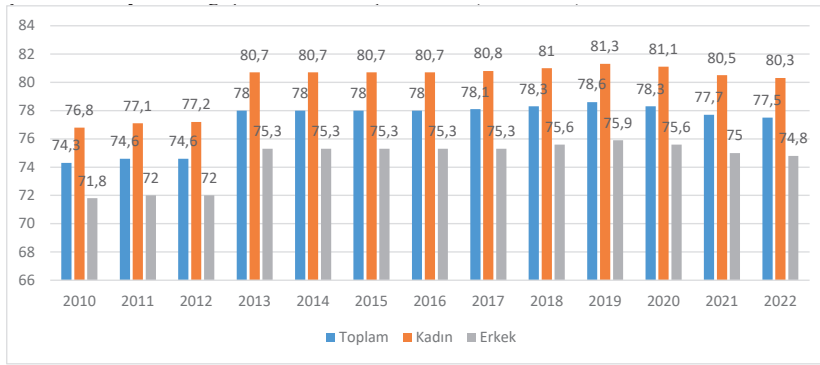

Şekil 4. Türkiye Nüfusunun Yaş Grubuna Göre Oranları (1935 - 2080)

Kaynak: TÜİK (2023c).

Türkiye’nin yaş grubuna göre nüfusa dağılımı ayrıntılı incelendiğinde; 0-14 yaş grubunun 1935’teki % 41,4 oranının 1970 sonrasında hızla azalarak 2022’de % 22 olduğu görülmektedir. Ortanca yaş olarak tabir edilen 15-64 yaş grubunun daha durağan olduğu ancak gelecekte azalacağı düşünülürken; bunların aksine 65+ nüfusun 1990’da nüfus artış hızının yavaşladığı dönemlerde artmaya başladığı ve 2022’de nüfusun %9,9’unu oluşturduğu görülmektedir. 2080’e ilişkin projeksiyonda 0-14 yaş grubunun nüfusa oranı %15,7’e ve 15-64 yaş grubunun % 58,7’e düşeceği, 65 yaş ve üzeri grubun ise nüfusun %25,6’sına ulaşacağı öngörülmektedir (TÜİK 2023c).

75

Şekil 5. Türkiye’de Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (2010-2022)

Kaynak: OECD (2023a), TÜİK (2023d), TÜİK (2023e) ve TÜİK (2023f)’den derlenmiştir.

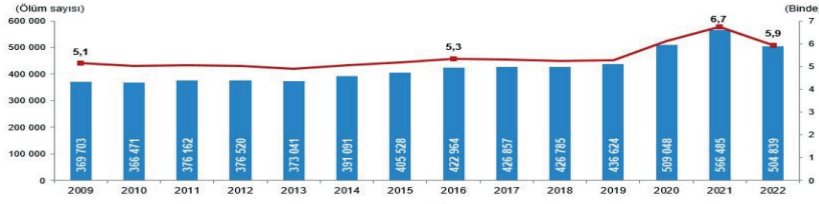
Şekil 5’te Türkiye’de 2010-2022 arasında doğumda beklenen yaşam süresinin genel olarak artış gösterdiği görülmektedir. 2010 yılında genel nüfusta 74,3 olan yaşam beklentisi 2022’de 77,5’e yükselmiştir. Bu oran kadınlarda 2010’da 76,8 iken 2022’de 80,3’e yükselmiş; erkeklerde ise 2010’da 71,8 olan oran 2022’de 74,8’e çıkmıştır. Erkeklerde doğuşta beklenen yaşam süresi her zaman kadınlara göre daha düşük düzeyde kalmıştır (OECD 2023a; TÜİK 2023d; TÜİK 2023e; TÜİK 2023f).

Şekil 6. Türkiye Kaba Doğum Hızı (%) (2001-2022)

Kaynak: TÜİK (2023g).

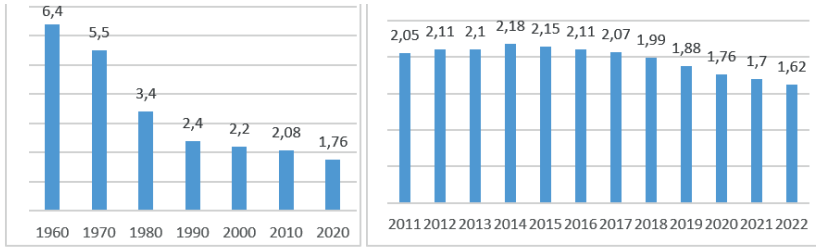
2001-2019 arasındaki Türkiye kaba doğum hızı verileri incelendiğinde; 2001’de %20,3 olan oran 2011’de %16,9’a, 2021’de %12,9’a ve 2022’de %12,2’e düşmüştür (TÜİK 2023g).

Şekil 7. Türkiye Ölüm Miktarı ve Kaba Ölüm Hızı (2009-2022)

Kaynak: TÜİK (2023h).

2009-2022 arası kaba ölüm hızı ise 2009’da %5,1 ile yıllarca aynı oranda kalarak 2016’da %5,1 olmuş, 2021’de Covid-19 salgın döneminde ani bir artış göstererek %6,7’e yükselip 2022’de tekrar azalarak %5,9 olmuştur (TÜİK 2023h). Bu durum ölüm ve doğum oranlarının azaldığını; ancak aynı hızda azalmadıklarını kanıtlamaktadır.

Şekil 8. Türkiye 1960-2020 ve 2011-2021 Doğurganlık Oranı

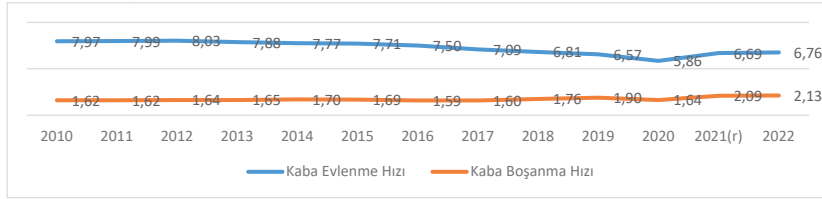
Kaynak: OECD (2023b) ve TÜİK (2023ı)’den derlenmiştir.

Türkiye’nin 1960 sonrası kadın başına düşen doğurganlık oranını incelendiğinde; dönemin nüfus artırıcı politikalarının etkisiyle 1960’ta kadın başına 6,4 çocuk düşmekteyken; bu oran her on yıllık dönemde giderek azalmış ve 2020’de 1,76 çocuğa kadar gerilemiştir. 2011-2021 arası dönem

Türkiye doğurganlık oranına bakıldığında ise; yıllara göre dalgalanmalar olduğu ve bunun da sebebinin 2011 sonrası Suriye ve 2014 sonrası Irak’taki istikrarsızlıklar kaynaklı kitlesel göçlerin zemin hazırladığı doğumlardan kaynaklandığı değerlendirilebilmektedir. Ancak alınan göçlerin etkisiyle kısa süreli doğurganlık oranında artış görülse de doğurganlık oranı 2014 sonrasında azalmaya devam etmiş ve 2021’de 1,7 olmuştur. Nüfus yaşlanmasının en önemli göstergelerinden olan kaba doğum hızının ve doğurganlık oranlarının azalması durumu, Türkiye’de net olarak kendini göstermektedir (Kaypak ve Bimay 2016; OECD 2023b; TÜİK 2023i).

Tüm bunlar göstermiştir ki Türkiye’de nüfus yaşlanması probleminin meşrulaşması sürecinde, doğum oranlarının azalması dikkat çekerken esas olarak doğum oranları azalmasının da altında yatan ana sebebe odaklanılması gerekmektedir. Bu bakımdan Türkiye’de nüfus yaşlanması probleminin meşrulaşma sürecinde dikkat çeken sebep olarak görülen doğum oranlarının azalması sorununun; evlenme oranı, genç işsizliği, gençlerin yaşam memnuniyeti ve umut düzeylerindeki azalma ile boşanma oranları, ortalama ilk anne olma yaşı, kadının çalışma hayatına katılımı ve yükseköğretimde okullaşma oranının artması faktörleri ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Doğum oranı azalmasına paralel olarak yukarıdaki faktörlerin değişimi resmi istatistiklerle aşağıda gösterilmektedir.

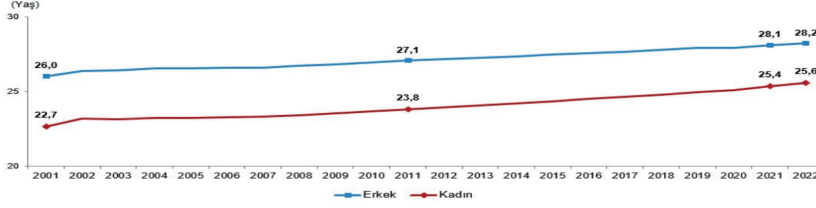
77

Şekil 9. Türkiye Evlenme ve Boşanma Hızı (%) (2001-2022)

Kaynak: TÜİK (2023i).

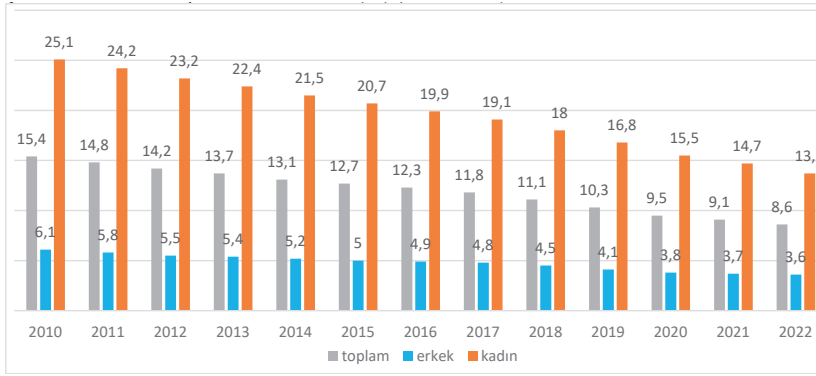
2010-2022 arasında Türkiye’deki kaba evlenme ve boşanma hızları grafikleri incelendiğinde; yıllar içinde evlenme oranlarında azalma, boşanma oranlarında artış görülmektedir. 2010’da %7,97 olan evlenme hızı 2022’de 6,76’a düşmüş; 2010’da %1,62 olan boşanma oranları ise 2022’de %2,13’e yükselmiştir.

Şekil 10. Cinsiyete Göre Ortalama İlk Evlenme Yaşı (2001-2019)

Kaynak: TÜİK (2023i).

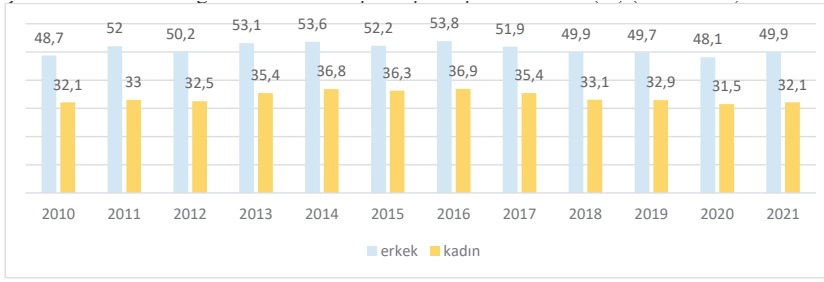
Kadınlarda 2001’de 22,7 olan ilk evlenme yaşı 2022’de 25,6’ya yükselirken; erkeklerde 2001’de 26 olan bu oran 2022’de 28,2’ye yükselmiştir. Kadınlar erkeklerden daha erken yaşlarda evlenmesine rağmen yine de kadınların ilk evlenme yaşında yükselme olmuştur. Bu durumun oluşmasında eğitim süresinin uzun olması önemli bir etken olarak değerlendirilebilmektedir.

Şekil 11. 15-24 Genç Evli Nüfus Oranı (%) (2008-2014)

Kaynak: TÜİK (2015; 2020a; 2023j)’den derlenmiştir.

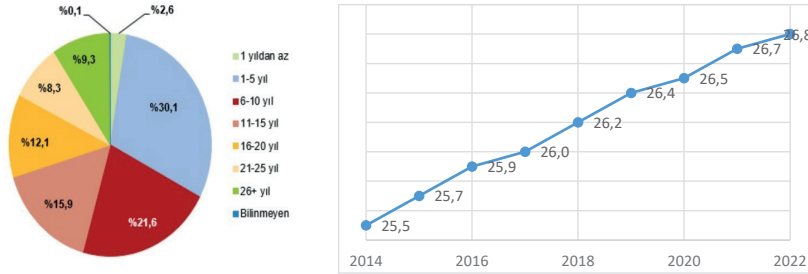
Türkiye’de genç nüfus olarak tanımlanan 15-24 yaş grubu (DPT 1989: 288) evli kadın oranı erkeklere göre daima yüksek olsa da 2010’da %25,1 olan evli kadın oranı yıllar içinde azalmış ve 2022’de 13,7’e düşmüştür. Yıllar içinde toplam evli genç oranında da istikrarlı bir azalma görülmüş ve 2010’da %15,4 olan evli genç oranı 2022’de 8,6’ya gerilemiştir. Evliliklerde azalmanın yanında boşanmalarda ise artış olmuştur.

Şekil 12. 16-24 Evliliğin İlk Yılında Boşanmış Genç Nüfus Oranı (%) (2010-2021)

Kaynak: TÜİK (2015; 2020a; 2022)’den derlenmiştir.

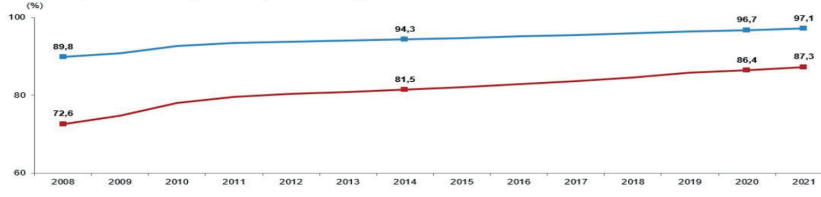
16-24 yaş grubu gençlerde evliliğin ilk yılında boşanma oranının kadınlara göre erkeklerde daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak genel olarak evliliğin ilk yılında boşanma oranları oldukça yüksektir ve 2010’da bu oran kadınlarda %32,1 ve erkeklerde %48,7 iken; 2016’da kadınlarda 36,9’a erkeklerde 53,8’e yükselmiş ve 2021’de boşanma oranları azalarak erkeklerde %49,9 kadınlarda 32,1’e gerilemiştir.

Şekil 13. Evlilik Süresine Boşanma Oranları (2022) Şekil 14. İlk Anne Olma Yaşı (2014-2022)

Kaynak: TÜİK (2023i). TÜİK (2020b; 2023g)’den derlenmiştir.

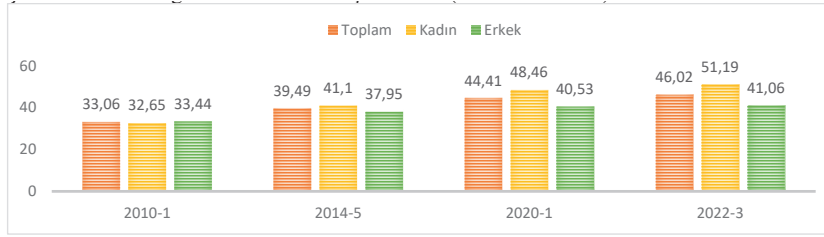
Genel olarak bakıldığında; genel nüfusta boşanmaların %32,7 ile evliliğin ilk beş yılında gerçekleştiği, evlilik süresi arttıkça boşanma oranının azaldığı görülmektedir. Öte yandan gençlerde ortalama evlenme yaşı yükseldiği gibi Türkiye’de ilk anne olma yaşı da artmış ve 2014’de 25,5 olan ortalama ilk anne olma yaşı 2022’de 26,8’e yükselmiştir. Bu durumun oluşmasında Türkiye’de örgün eğitim sisteminin ortalama olarak 22-24 yaşları arasında tamamlanmasının etkisi olduğu söylenebilir.

Şekil 15. Cinsiyete Göre En Az Bir Eğitim Düzeyini Tamamlayanların Oranı

Kaynak: TÜİK (2023k).

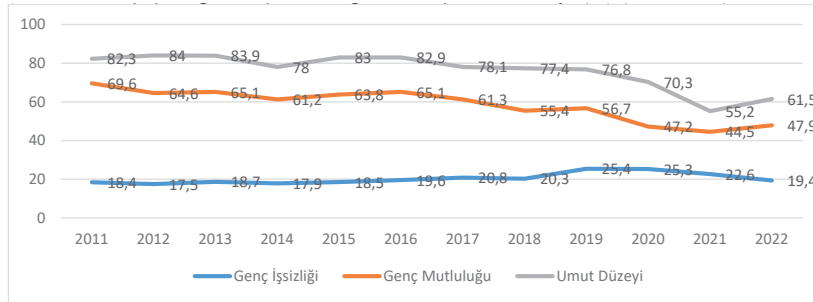
Yıllar içinde hem kadınlarda hem erkeklerde okullaşma düzeyi yıllar içinde artmış ve 2008'de en az bir eğitim düzeyini bitirenlerin oranı erkeklerde %89,8'den 2021'de 97,1'e; kadınlarda 2008'de %72,6'dan 2021'de 87,3'e yükselmiştir.

Şekil 16. Yükseköğretimde Net Okullaşma Oranı (2010/1 – 2022/3)

Kaynak: MEB (2023).

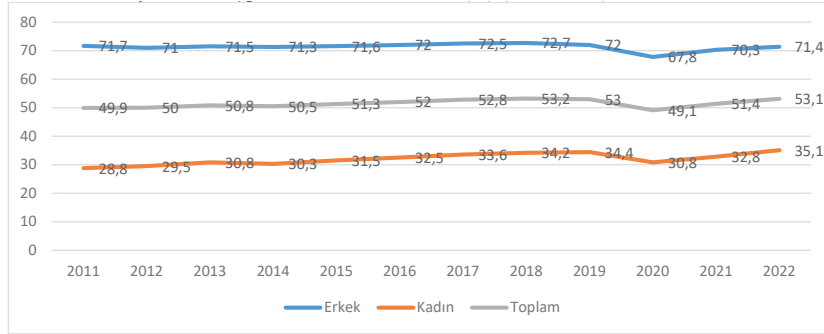
Yükseköğretimde net okullaşma oranı verileri, kadınların ve erkeklerin yükseköğretime katılma oranlarının istikrarlı olarak arttığını göstermektedir. Özellikle kadınların 2010-1'de 32,65 olan okullaşma oranı 2022-3'de 51,19'a yükselmiştir. Erkeklerin yükseköğretimde okullaşma oranları 2010-1 ve 2014-5 dönemlerinde kadınlara nazaran yüksek olmasına rağmen bu süreçten sonra kadınların gerisinde kalmış ve 2022-3 döneminde 41,06 olmuştur. Bu veriler kadınların eğitim hayatına katılma oranında artış olduğunu desteklemektedir.

Şekil 17. Genç İşsizliği, Genç Mutluluğu ve Genç Umut Düzeyi (%) (2011-2022)

Kaynak: TÜİK (2015; 2019; 2020a; 2022; 2023j; 2023l)'den derlenmiştir.

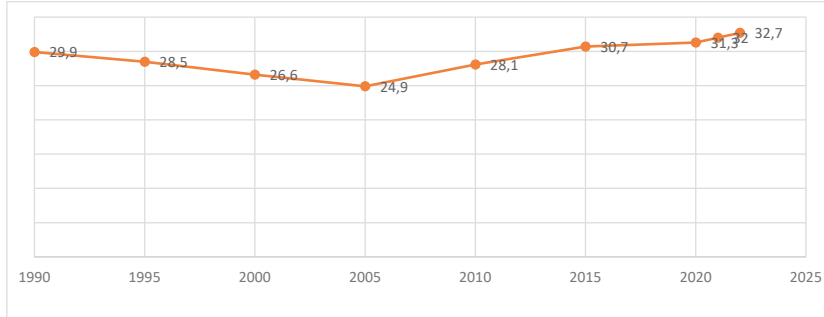
Gençlerin okullaşma oranının artmasına paralel şekilde yıllar içinde genç işsizlik oranında artış, genç umut düzeyinde ve genç mutluluğunda ise tam tersine azalış gerçekleştiği görülmektedir. Gençlerin ekonomik olarak ihtiyaçlarını karşılayamaması onların geleceğe yönelik planlamalarını olumsuz etkilemekte, evlenme ve çocuk sahibi olma fikrinden uzaklaşmasına sebep olmakta ve bu da evlilik yaşının ilerlemesini, boşanma oranlarının artmasını ve doğurganlık oranlarının azalmasını etkilemektedir.

Şekil 18. Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları (%) (2011-2022)

Kaynak: TÜİK (2020c; 2022b; 2023m; 2023n)’den derlenmiştir.

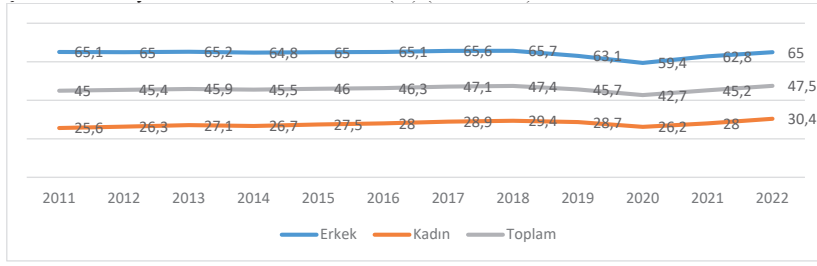
15+ nüfusun işgücüne katılma oranı incelendiğinde; kadınların işgücüne katılma durumu erkeklere nazaran daima düşük olmasına rağmen; kadınların 2000 yılında %26,6 olan işgücüne katılma durumunun 2019’da 34,4’e yükseldiği görülmektedir (TÜİK 2020c; 2022b; 2023m; 2023n).

Şekil 19. Kadınların İşgücüne Katılma Oranı (1990-2022)

Kaynak: World Bank (2023).

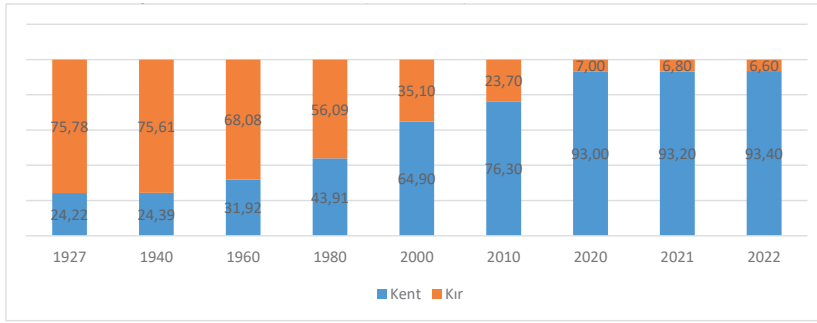
Dünyada kadınların işgücüne katılma düzeylerinde 1990-2022 arasında dalgalanmalar olsa da 1990’da %29,9 olan katılım oranı 2022’de 32,7 olmuştur (World Bank 2023). Türkiye’de kadınlar arasında işgücüne katılım oranı gelişmiş ülkelere kıyasla oldukça düşüktür; ancak son yıllarda katılım oranında ciddi mesafeler kat edilmiştir (Aldan ve Öztürk 2019: 2).

Şekil 20. Cinsiyete Göre İstihdam Oranları (%) (2011-2022)

Kaynak: TÜİK (2020c; 2022b; 2023m; 2023n)'den derlenmiştir.

2011 ve sonrası Türkiye’de 15+ nüfusta kadınların istihdam oranının daima erkeklerden düşük olduğu ve hızlı olmasa da 2011’de %25,6 iken 2022’de istihdam oranının %30,4’e yükseldiği görülmüştür (TÜİK 2020c; 2022b; 2023m; 2023n).

Şekil 21. Türkiye Kırsal-Kentsel Nüfus (1927-2022)

Kaynak: TÜİK (2023o).

Türkiye’de kadınların işgücüne katılması başlangıçta ekonomik faktörlerden ziyade; Türkiye’nin kuruluş aşamasındaki savaşlar nedeniyle olmuştur. Kadının gerçek anlamda tarımdışı işgücüne katılması ise 1950’lerde kentleşmenin hızlanması ve beraberinde getirdiği toplumsal sonuçlar neticesinde gerçekleşmiştir (Zeren ve Kılınç Savrul 2017: 90). Türkiye’nin kentleşme istatistiklerine göre Cumhuriyetin ilk yıllarında %24,2 olan kentsel nüfus oranı, 1950 sonrası başlayan kentleşme ve iç göç hareketleriyle birlikte 1960’ta %31,9’a yükselmiştir. 1980 sonrasında birbirine çok yakın oranda olan kent ve kırsal nüfusu, dönemin ekonomik ve sosyal faktörlerinin etkisi ile hızla değişmiş, 2000’de %64,9 olan kent nüfusu 2020’de %93’e ve 2022’de %93,4’e ulaşmıştır (TÜİK 2023o). Kadınların 1950’ler sonrası iç göç, kentleşme ve neoliberal tarım politikaları sebebiyle başlangıçta istihdam oranı düşmüş ve kadınların istihdam oranı 1950’lerde %70’lerde iken; 2000’li yıllarda %20’lere gerilemiştir. İç göç ve kentleşme öncesinde

kırsal nüfus tarımla ilgilenmekte ve kadınlar da tarımda ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmekteyken; kırsal nüfusun azalmaya başlaması, kırdan kentlere göçlerin hızlanması ve kadının tarımsal faaliyetlerden kopması kadının kentte işgücüne katılamaması ile sonuçlanmıştır. 2000’li yıllarda tarımsal nüfusta yaşanan büyük düşüşle önemli oranda kadın işgücü dışına itilmiştir. Ancak zaman içerisinde kırdan kente gerçekleşen göçlerle aile yapısındaki ve ilişkilerindeki değişimler, ekonomik olarak kentte hayatta kalma çabası ve kadının eğitime ulaşılabilirliğinin artması, kadının kendi konumunun farkına varmasına ve kentte yer alan tarım-dışı sektörlerde istihdam edilmesine katkı sağlamıştır. Kadının işgücüne katılımı bireysel ve toplumsal anlamda ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamakta; ekonomik özgürlüğünü elde eden kadınların kendilerine ve çevrelerine önemli sosyal kazanımları bulunmaktadır (Zeren ve Kılınç Savrul 2017: 90-92).

Kadınların işgücüne katılımında en etkili faktör eğitim düzeyidir ki eğitim düzeyi arttıkça kadınların işgücüne katılma durumu ve istihdam oranı artmaktadır (Psacharopoulos ve Tzannatos 1989: 195-196). Kadınların istihdamını etkileyen faktörlerden biri de toplumsal cinsiyete dayalı ücret farkıdır. Tüm eğitim seviyelerindeki kadınların aynı eğitim seviyesine sahip erkeklerden daha düşük ücret aldığı görülmekte ve bu durum kadınların erkeklerden daha fazla çaba sarf etmesine sebep olmaktadır. Türkiye’de hâlâ ailevi sorumluluklar ile çocuk ve yaşlı bakımı gibi görevler, kadının sorumluluğunda görülmekte ve 0-5 yaş aralığındaki çocukların bakımında anneler ilk sırada gelmektedir. Kreş ve çocuk bakım evlerinin sayısındaki yetersizlik ve hâlihazırdakilerin ücretlerinin yüksek olması, ya kadının çocuk büyütme sürecinde işgücü piyasasından uzak kalmasına ya da kadınların doğurganlıktan uzaklaşma fikrine yöneltmesine sebep olmaktadır (Özcan 2019: 8-9).

Tam da bu noktada *nüfus yaşlanması* probleminin nedeni olarak gösterilen doğurganlık oranının azalmasının bireysel, sosyal ve ekonomik faktörlere bağlı olarak gerçekleştiği görülmektedir. Deliktaş’ın da (2001: 105) belirttiği gibi özellikle gelişmekte olan ülkelerde eğitim düzeyi arttıkça doğurganlık oranı azalmaktadır. Eğitimli bir kadının çocuk yetiştirmek için harcayacağı zamanın alternatif maliyeti daha yüksektir. Eğitimli ve istihdamda olan bir kadının çalışma hayatında daha yüksek gelir ve statü elde etme durumu mevcutken; bu kazanımlarından çocuk doğurmak için vazgeçmesi büyük fırsat maliyeti olarak görülmektedir. Çocuk yetiştirme maliyetini artıran herhangi bir değişme veya daha iyi bir gelecek sağlayabilme kaygısı doğurganlık oranını azaltmada önemli bir faktördür. Öte yandan az sayıda çocuk yetiştirme durumu ailenin beşerî sermayesine de katkı sağlamaktadır.

Bu kapsamda doğurganlık üzerinde kentleşmenin de etkisi olduğu düşünülmektedir; fakat kentleşmeyi sadece bir nüfus hareketi gibi incelemek yeterli değildir. Kentleşme, birtakım ekonomik, teknolojik, sosyal, siyasal değişimler sonucu ortaya çıkan ve toplumsal yapı ile insanların tutum ve davranışlarını etkileyerek değiştirebilme gücüne sahip olan bir süreçtir (Zeren ve Kılınç Savrul 2017: 88). Genel olarak kentleşmenin doğurganlığı azaltıcı etkileri bulunmaktadır. Çünkü kentsel ikamet çocuk yetiştirme maliyetlerini artırmaktadır, kentsel konutlar daha pahalıdır ve çocuklar kentsel (kırsal alanlara kıyasla) alanlarda hane halkı üretiminde muhtemelen daha az değerlidir. Ek olarak, kent sakinleri modern doğum kontrolüne daha iyi erişime sahip olabilir ve bu da kent sakinlerinin çocuk doğurmayı azaltmaya yönelik hareket etmesine olanak tanımaktadır (White ve diğerleri 2008: 804). Bunun yanında kentleşme sonrasında doğurganlık davranışının azalmasında kadının ev dışı ücretli bir işte çalışması, çocuklara bakmanın kadınların sorumluluğu olması ve çocuk bakım tesislerinin az olması gibi faktörlerin önemli bir etkisi bulunmaktadır (Özar ve Günlük-Senesen 1998: 322).

Türkiye’de yaşanan *nüfus yaşlanması* durumunun sosyal problem olarak meşrulaşmasında, doğum oranlarının azalması ara sebep olarak görülürken; doğum oranlarının azalmasına etki eden faktörler ise verilen istatistiklerle meşrulaştırılmaktadır. Bu bağlamda iç göç ve kentleşme ile birlikte toplumda yaşanan ekonomik ve sosyal değişimlerin bireylerin doğurganlık davranışında değişim meydana getirdiği süreç içerisinde görülmektedir. Bu durum problemin meşru olarak tartışılması ve sorunun çözümü için harekete geçilmesi aşamasına işaret etmektedir.

Türkiye’de Nüfus Yaşlanmasına İlişkin Harekete Geçme-Eylem Planlaması Oluşturma ve Uygulama (3-4 ve 5. Aşamalar)

-Çözüm İçin Harekete Geçme

Nüfusun yaşlanması sorun olarak artık resmi makamlarca ele alınmakta; buna dikkat çekmek için ilgili kurumlar çalışmalar yapmakta (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2020) ve medya bu duruma ilişkin gündem oluşturmaktadır. Ayrıca yetkili makamların bu durumun farkında olduğuna dair söylemleri bulunmaktadır. Örneğin; TRT Haber (2022) “Türkiye nüfusu neden hızla yaşlanıyor?”; Euronews (2022) “Türkiye’de nüfus yaşlanıyor: Ortanca yaş 33,1’e yükseldi.” vb. başlıklar ile konuyu medyada görünür kılmıştır. Ayrıca dönemin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Derya Yanık’ın nüfus yaşlanması konusundaki “Türkiye açısından yaşlanma, önümüzdeki

süreçte çözümlenmesi gereken bir mesele olarak önümüzde duruyor” sözleri ile devlet nezdinde yapılması gerekenlere dikkat çekmeye çalışmıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2022). Bu örnekler Türkiye’de nüfus yaşlanmasının bir sosyal problem olduğunun meşrulaştırılmasının uzantısında eyleme geçme seslenişleri olarak değerlendirilebilir. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Türk halkına “En az 3 çocuk yapın.” (Hürriyet 2009), gurbetçilere “3 çocuk az, 5 çocuk yapın.” (Habertürk 2012) ve “Bizim gibi ülkeler için nüfus güçtür.” (Ntv 2019) mesajlarını içeren söylemleri de nüfusun yaşlanmakta olduğunu ve doğurganlık oranının azaldığını işaret etmekte ve çözüm için harekete geçilmesini önermektedir. Tüm bu örnekler Türkiye’de nüfus yaşlanması sosyal probleminin meşrulaştığını ve toplumsal anlamda da çözüm ihtiyacı içeren bir durum olduğunu göstermektedir ki harekete geçme, bir nevi çözümün ilk aşamasıdır.

-Resmi Plan Oluşturma

Türkiye’de nüfusun yaşlandığına ve doğum oranlarının azaldığına ilişkin resmi söylemlerin yaygınlaşması ve sorunun medyada görünürlüğünün artması konuyu Blumer’ın sosyal problem süreçlerinden *resmi planın hazırlanması* (4. Aşama) düzeyine götürmektedir. Nüfusun yaşlanması problemi Türkiye’de resmen tanındığı için bu durum Kalkınma Plan’larına yansımış ve 2013’te yayımlanan 10. Kalkınma Planı’nın (2013: 50) 350-351 ve 352. maddelerinde sorunun çözümü için uygulanacak hedef politikalara yer verilmiştir. Buna göre Kalkınma Planı’nın 350. maddesinde “Nüfus alanında uygulanacak politikalarla toplam doğurganlık hızının tedricen yükseltilmesi hedeflenmektedir.”; 351. maddesinde “Genç ve dinamik nüfus yapısının korunması ve doğurganlıktaki hızlı düşüşün önüne geçilebilmesi için kadınlara yönelik iş ve aile yaşamını uyumlaştırıcı nitelikte uygulamalar ile çalışanlar için doğuma bağlı izin ve haklar geliştirilecek, kreşler teşvik edilecek, esnek çalışma imkânları sağlanacaktır.” ve 352. maddesinde “Artan yaşlı nüfusun aktif bir hayat sürmesi, sağlıklı ve güvenli yaşam şartlarına erişimi sağlanacak, toplumda kuşaklar arası dayanışma güçlendirilecektir.” ifadeleri yer almaktadır. Bu hazırlanan resmi plan ve politikalarla göç ve kentleşmenin kültürel değerlerde meydana getirdiği aşınmaların ortadan kaldırılması, kadın için aile ve iş hayatı uyumunun sağlanması, aile kurumunun güçlendirilmesi, doğurganlık oranının artırılması ile dinamik nüfus yapısının korunması ve sosyal refah ve sermayenin sürekliliğinin sağlanması hedeflenmektedir (Kalkınma Bakanlığı 2013: 192).

-Planın Yürürlüğe Konulması

Türkiye’de doğurganlığın artırılmaya çalışılması ve nüfus yaşlanmasının

önüne geçilmek istenmesi soruna ilişkin politikaların hazırlanmasını ve uygulanmasını belirlemiştir. Buna göre; kadınların çalışma hayatı ve annelik alanı uyumlu hale getirilerek kadın işçiler için 4857 sayılı İş Kanunu'nun 74. maddesinde analık ve süt izni, ücretsiz izin gibi politika ve uygulamalar, 66. maddesinde ise çocuk bakım hizmetlerinden faydalanma uygulamaları planlanmıştır (Resmî Gazete 2003: 8445 ve 8447). İç göç ve kentleşmeyle birlikte çocuk yetiştirme maliyeti fazla olan bir durum olarak görüldüğünden; çözüm olarak kreş ve bakım evleri devreye girmektedir. Bu anlamda yapılan teşviklerden Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 0-60 yaş (5 yaşına kadar) çocuğu olan 10 bin 250 kadına, her ay 650 lira kreş desteği vermesi (SGK Kurumsal 2019) ve yerel belediyelerin ücretsiz veya cüzi ücretli kreşleri faaliyete geçmiştir. Ayrıca 28737 sayılı Resmî Gazete'de (2013) yayımlanan "*Gebe Kadınların Çalıştırılması Yönetmeliği*" kapsamında kadınlara emzirme odası ve çalışma zamanlarında kullanabilmeleri için çocuk bakım yurtları uygulaması yürürlüğe girmiştir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun (Resmî Gazete 1965: 4212-4214-1, 4252-2) 101.-104.-108. ve Ek 43. maddelerinde kadınlar için analık izni, süt izni, ücretsiz izin, yarı zamanlı çalışma gibi politika ve uygulamalar yer almaktadır. Buna ek olarak madde 191'de devlet memurlarına çocuk bakımevi ve sosyal tesisler kurulabileceğine ilişkin uygulamalar da yer almaktadır (Resmî Gazete 1965: 4234). Ayrıca genç evliliği oranlarını artırmak amacıyla çeşitli koşullarla çeyiz hesabı (Resmî Gazete 2015: 6561) ve yükseköğrenim kredilerinin bursa dönüştürüleceğine ve evli gençlerin yurtlarda ücretsiz kalma imkânına ilişkin (Sabah 2013) uygulamalar da yer almaktadır.

SONUÇ

Sosyal problemleri, birbirini tetikleyen ve çözümünü de birbirine bağlı olan bir sorunlar yumağı olarak tanımlanmak mümkündür ve bu çerçevede Carl (2012'den akt, Çevik, 2017), bir sosyal problemin başka olumsuzluklara ve başka sosyal problemlere yol açma potansiyelinin olduğunu vurgulayarak sosyal problemleri domino taşlarına benzetmektedir. İç göç ve kentleşme sonrasında uygulanan nüfus politikaları ve değişen sosyoekonomik koşullarla Türkiye'de 0-14 yaş arası bağımlı nüfus oranında azalma ve 65 yaş ve üzeri bağımlı nüfus oranında artış meydana getirmiştir. Bu demografik dönüşümde evlenme oranlarının azalması, boşanma oranlarının artması, eğitim düzeyinin yükselmesi ve kadının toplumsal konumunun değişmesi, kadının çalışma hayatında yer alma oranının artması ve çocuk yetiştirme maliyetinin yüksek olması sebebiyle iş hayatının tercih edilmesi, bilinçlenme ve sosyalleşmenin artması, evlenme çağındaki dinamik genç kuşağın işsizlik oranlarının

yükselmesi ve gelecek kaygısının artması, mevcut refah düzeyinin çocuk yetiştirme ile azalmasının istenmemesi gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Çalışmada Türkiye’deki *nüfus yaşlanması* probleminin Blumer’in sosyal problemin ortaya çıkma, meşrulaşma, harekete geçme, resmi plan oluşturma ve resmi planların uygulama süreçlerinden geçtiği gösterilmiştir. Zira bu sosyal problemin ortaya çıkışı ve meşrulaşması yönündeki süreçler tamamlandıktan sonra özellikle kadınların istihdamda yer alması ve aynı zamanda doğurganlık oranını artırması yönünde düzenleme ve teşvikler, kreş ve bakım hizmeti desteği vb. içeren politikalarla söz konusu sorunla mücadele ya da soruna müdahale etme yönünde uygulamalara da sahne olmuştur. Ayrıca evlenme oranını artırmak maksatlı gençlere çeyiz desteği ve yükseköğrenim bursu destekleri de uygulanmaktadır. Ayrıca sorunun iç göç ve kentleşmeden kaynaklandığı savından hareketle; kentsel sorunların azalması, kırsal bölgelerde kalkınmanın sağlanması ve tersine göçün teşvik edilmesi bakımından özellikle genç ve girişimci nüfusa kırsala dönüş politikaları hazırlanmakta ve uygulanmaktadır.

Nüfus yaşlanması sorunu ile daha aktif mücadele edilmediği takdirde; sosyoekonomik açıdan bakıldığında İnce Yenilmez (2015), Aykaç (2017) ve Gündoğan’ın (2001) da çalışmalarında yer aldığı gibi, ekonomik dağıtım mekanizmalarında aksamalar meydana gelmesi, üretim ve tüketim dengesinin değişmesi, çalışan aktif nüfusun azalması ve bağımlı yaşlı nüfusun artması beklenen sonuçlardır. Diğer yandan Iliman (2020) ve Gray’in (2005) çalışmalarında olduğu gibi ölüm oranlarındaki azalma, beklenen yaşam süresindeki yükselme ve kronik hastalıklardaki artış sağlık harcamalarında ve sağlık sektöründe de (yatak ve yoğun bakım doluluğu vb.) daha fazla yük meydana getirecektir. Sosyolojik açıdan bakıldığında ise; evlenme oranlarında azalma veya geç evlilik oranlarındaki artış ile hem doğurganlık oranı daha da azalacak hem de bunlara ek olarak boşanma oranlarının artması ile aile ilişkileri ve aile kurumunun özellikle bakıma dayalı işlevleri farklılaşacaktır. Razavi’nin (2012) çalışmasında da yer aldığı gibi geleneksel olarak yaşlı bakım hizmeti, aile içindeki kadın bireylerce gerçekleştirildiğinden yaşlı nüfusun artması ile kişi başına düşen sorumluluk artacak ve yaşlı bakım hizmeti aile içinde ve genel olarak toplumda büyük bir sorun haline gelecektir ki bu sonuç İnce Yenilmez’in (2015) çalışmasınca da desteklenmektedir. Akgün ve diğerleri (2004) ile Akgül’ün (2018) çalışmasında olduğu gibi artan yaşlı nüfusun fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik sorunları da artış gösterecektir. Nüfus yaşlanması ile mücadele edilmediği takdirde Kavak’ın (2011) çalışmasında olduğu gibi eğitim yatırımları azalacak, girişimcilik ve inovasyon süreçlerinde

azalma meydana gelecektir ve son olarak da toplumun geçmişini, bugününü ve geleceğini şekillendiren kültürün sonraki kuşaklara aktarımını gerçekleştirecek yeni nesil sayısal anlamda giderek azalacaktır. Aynı durum Çin (Qiongzhi ve Dapeng 2023), Hindistan (Nawaj vd. 2023), Avustralya (Kwok vd. 2013) ve farklı Asya toplumlarında (Nakatani 2023) yapılmış olan çalışmalarca da desteklenmektedir.

Toplumun farklı alanlarında meydana gelecek olan aksamalar, toplumun sürdürülebilirliği bakımından kritik konumdadır. Nüfus yaşlanması sorununun işlevselci perspektiften değerlendirildiği bu çalışmada; toplumu oluşturan parçaların uyumlu ya da dengeli işleyişi noktasında toplumun devamlılığını ve düzenini sağlaması bakımından, nüfus politikalarını istikrarlı ve sürdürülebilir bir yapıya dönüştürecek uygulamaların varlığının önemli olduğu söylenebilir. İşlevsel amaçlarla uygulanan bazı nüfus politikaları zaman içinde işlevsiz veya bozuk işlevli hale gelebilmekte ve toplum projeksiyonlarda toplumun varlığını tehdit eder noktaya ulaşabilmektedir. Bu bakımdan uzun vadede nüfusun kendi kendini yenileyebilmesi ve dinamik yapıya sahip olması, toplumun sağlıklı bir yapıyı sürdürmesi açısından da önem arz etmektedir. *Nüfus yaşlanması* sorunu, uzun vadede nüfusun kendi kendini yenileyebilmesi ve dinamik yapıya sahip olması açısından önem arz etmektedir. Bu bakımdan nüfus artış ve doğurganlık hızının belli seviyelerde istikrar kazanması toplumun geleceği açısından belirleyici olmakta, donanımlı olarak yetiştirilen ve sürdürülebilir olan bir nüfus stratejik öneme sahip olmaktadır. Türkiye’de nüfus yaşlanması probleminin etkilerinin hafifletilebilmesi için davranışsal, teknolojik ve kurumsal yenilikler gerçekleştirilmelidir. Kadın dostu çalışma politikaları, doğurganlık oranını yükseltmeyi teşvik edici ve maliyetleri azaltıcı politikalar, sağlık hizmetlerinde yenilikçi politikalar yanında; gençlerin gelecek kaygısını azaltmak amaçlı istikrarlı bir sosyal sistem çabası nüfus yaşlanmasının etkilerini hafifletmede etkili olması için önerilebilecek politikalarlardır. Ayrıca kentleşme kaynaklı ortaya çıkan sorunların azaltılabilmesi için uygulanan kırsal politikalarda nüfus faktörünün göz ardı edilmemesi ve buna yönelik teşviklerin kırsal kalkınma politikalarında da yer alması önerilmektedir. Ayrıca *nüfus yaşlanmasına* üretilen çözümler kentleşme olgusu ve kentleşme sonrası sorunlara bütüncül bir çerçevede çözüm bulma arayışlarının tartışılmasını teşvik etmektedir. Örneğin doğurganlığın artırılmasına yönelik istihdamdaki kadınların ekonomik ve sosyal yönden desteklenmesi doğrudan nüfusun gençleşmesine yönelik bir çözüm getirmeyecektir. Zira kentleşmenin beraberinde getirdiği güvenlik, bireyselleşme, aile ve kültürel değerlerde yozlaşma vb. sorunları birbiri

ile çok yakından ilintili birer sosyal problemdir. Bu sorunların çözümüne yönelik geliştirilen politikaların olumsuz dışsallık oluşturmamasına özen gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkiye’de kamu sektöründeki kadının çalışma düzenine ilişkin kolaylaştırıcı çözümlerin özel sektöre aktarılması olası projeksiyonlarla tartışılmalıdır.

Tüm bu belirtilenler ışığında Türkiye’de nüfusun yaşlanmasının bir sosyal problem olarak nasıl inşa edildiği ve Türkiye’de nasıl bir süreç geçirdiği, ilgili istatistiki veriler ve bazı dokümanlar aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Türkiye’de *nüfus yaşlanması* sosyal probleminin nasıl bir süreçten geçtiğini sorgulamak ve görmek bunun birden ortaya çıkan bir durumdan ziyade; bir inşa sürecini kapsadığını da göz önünde bulundurmak gerektiğini sunmaktadır ki sosyal problemler sosyolojisinin de temel amacı budur.

KAYNAKLAR

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020). “Yaşlı Nüfusun Demografik Değişimi”, (Erişim tarihi: 18 Ocak 2021), <<https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf>>.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (Haziran 2022). “Türkiye açısından yaşlanma, önümüzdeki süreçte çözümlenmesi gereken bir mesele olarak önümüzde duruyor.”, (Erişim tarihi: 2 Aralık 2023), < <https://www.aile.gov.tr/haberler/bakanimiz-derya-yanik-turkiye-acisindan-yaslanma-onumuzdeki-surecte-cozumlenmesi-gereken-bir-mesele-olarak-onumuzde-duruyor/>>.

Akgül, Hatice (2018). “Aksu İlçesinde (Isparta) Kırsal Nüfusun Yaşlanması ve Yaşlı Nüfusun Sorunları”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Akgün, Seval ve Bakar, Coşkun, Budakoğlu, İrem (2004). “Dünyada ve Türkiye’de Yaşlı Nüfus Eğilimi, Sorunları ve İyileştirme Önerileri”, *Türk Geriatri Dergisi* 7(2), s.105-110.

Aldan, Altan ve Öztürk, Selcen (2019). *Kadın İşgücüne Katılımında Artışın Belirleyicileri: Kuşak Etkisinin Ayrıştırılması*, Ankara: T.C. Merkez Bankası Yayınları.

Aydın, Aykut ve Es, Muharrem (2020). “Demografik Yaşlanmanın Çalışma Yaşamına Yönelik Risklerine Karşılık Yaşlı Yetişkinlerin Sosyal Sermayelerinin Güçlendirilmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13 (72), s.746-753.

Aykaç, Mustafa (2017). “Yaşlanmanın Emek Piyasalarına Etkisi: G8 Ülkeleri Örneği”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6 (2), s.167-181.

Aysan, Mehmet Fatih (2014). “Türkiye’nin Demografik Dönüşümü ve Yeni Meydan Okumalar” *Türkiye’de Toplumsal Değişim*, Ankara: Nobel Yayıncılık, s. 67-87.

Birinci, Emre (2020). “Gerontolojik sosyal çalışma üzerine bir değerlendirme”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 16 (Özel), s. 3733-3755.

Blumer, Herbert (1971). “Social Problems as Collective Behavior”, *Social Problems* 18 (3), s. 298–306.

Çevik, Muhammed (2017). “Sosyal Problemler Sosyolojisi Perspektifinden Suriyeli Mülteciler: Problem Mi Fırsat Mı?”, *Route Educational And Social Science Journal* 4(8), s.183-195.

Deliktaş, Ertuğrul (2001). “Malthusgil Yaklaşımdan Modern Ekonomik Büyümeye”, *Ege Akademik Review Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1(1), s. 92-114.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (1963). “Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)”.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (1989). “Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)”.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (1995). “Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)”.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2000a). “Sekizinci Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2000b). “Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005)”.

Euronews (Aralık 2022). “Türkiye’de nüfus yaşıyor: Ortanca yaş 33,1’e yükseldi.”, (Erişim tarihi:2 Aralık 2023), <<https://tr.euronews.com/2022/12/19/turkiyede-nufus-yaslaniyor-ortanca-yas-331e-yukseldi>>.

Gelekçi, Cahit (2016). “1960 Sonrası Dönemde Türkiye’de Nüfus Yapısı ve Bazı Temel Özellikleri Üzerine Tespitler”, *Sosyoloji Konferansları* 52, s. 587-607.

Gray, Alastair (2005). “Population Ageing and Health Care Expenditure”, *Oxford Institute of Ageing, Ageing Horizons* 2(1), s.15-20.

Gündoğan, Naci (2001). “İşgücünün Yaşlanması ve İşgücü Piyasalarına Etkileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 56(4), s.95-108.

Günsoy, Güler ve Tekeli, Seda (2015). “Nüfusun Yaşlanması ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Analiz”, *Amme İdaresi Dergisi* 48 (1), s. 35-87.

Habertürk (Eylül 2012). “3 az, 5 çocuk yapın”, (Erişim tarihi: 18 Ocak 2021), <<https://www.haberturk.com/dunya/haber/776812-3-az-5-cocuk-yapin>>.

Hürriyet (Ekim 2009). “Erdoğan 3 Çocuk Çağrısını Yineledi”, (Erişim tarihi: 18 Ocak 2021), <<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-3-cocuk-cagrisini-yineledi-12661950>>.

Ilıman, Tarık (2020). “Türkiye’de Yaşlılığın Merkezi Yönetim Sağlık Harcamalarına Etkisi: İller Bazında Ampirik Bir Analizi”, Doktora Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

İnce Yenilmez, Meltem (2015). “Economic and Social Consequences of Population Aging the Dilemmas and Opportunities in the Twenty-First Century”, *Applied Research Quality Life* 10(4), s. 735–752.

Jamrozik, Adam ve Nocella, Luisa (1998). *The Sociology of Social Problems Theoretical Perspectives and Methods of Intervention*, Cambridge: Cambridge University Press.

Johnston, P. Melissa (2014). “Secondary Data Analysis: A Method of which the Time Has Come”, *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries (QQML)* 3 (3), s. 619 –626.

Jones, W. Gavin (2007). “Delayed Marriage and Very Low Fertility in Pacific Asia”, *Population and Development Review* 33(3), s. 453-478.

Kalemlı Özcan, Şebnem (2002). “Does the Mortality Decline Promote Economic Growth?”, *Journal of Economic Growth* 7(4), s. 411-439.

Kalkınma Bakanlığı (2013). “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)”, (Erişim tarihi: 04 Şubat 2022), <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf>.

Kalkınma Bakanlığı (2014). “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Yayın No: 2900.

Kalkınma Bakanlığı (2018). “On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Yayın No: 3018.

- Kasarcı, Rüya (1993). “Türkiye’de Nüfus Gelişimi”, *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 5, s. 247-266.
- Kavak, Yüksel (2011). “Türkiye’de Nüfus ve Eğitim: Uzun Vadeli (2010–2050) Nüfus Projeksiyonları ve Eğitim Sistemine Yansımaları”, *Millî Eğitim* 192, s. 86-104.
- Kaypak, Şafak ve Bimay, Muzaffer (2016). “Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 6 (1), s.84-110.
- Kurtkapan, Hamza (2019). “Türkiye’de Demografik Dönüşümün Sosyal Yansımaları ve Yaşlılık”, *Sosyal Güvençe Dergisi* 15, s. 27-46.
- Kwok, Chi-Leung ve Lloyd, Chris J., Yip, S. F. Paul (2013). “Aging population scenarios: an Australian experience”, *Journal of Population Research* 30(4), s. 335–345.
- Lee, Ronald ve Mason, Andrew, Cotlear, Daniel (2010). *Some Economic Consequences of Global Aging: A Discussion Note For The World Bank*, HNP Discussion Paper 58408, Washington: The World Bank.
- Manis, G. Jerome (1974). “The Concept of Social Problems: Vox Populi and Sociological Analysis”, *Social Problems* 21(3), s. 305-315.
- Mcdonald, Peter (2016). “Ageing in Australia: Population Changes and Responses”, *Population Ageing and Australia’s Future*, Australia: Anu Press, s. 65-83.
- MEB (2023). “Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2022/’23”, (Erişim tarihi:2 Aralık 2023), <https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/29151106_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2022_2023.pdf>.
- Nakatani, Hiroki (2023). “Aging and shrinking population: The looming demographic challenges of super-aged and super-low fertility society starting from Asia”, *Global Health & Medicine* 5(5), s. 257-263.
- Nawaj, Sarif ve Sruthi Anil, Kumar, Aditi, Chakraborty, Nilesh Jagannath, Yadav (2023). “Population Aging in India: A Micro-Level Estimate Using Gridded Population Data”, *Journal of Aging & Social Policy*, 35(6), s.882-900.
- Nazlı, Aylin (2016). “Yaşlanma, Birey ve Toplum: Yaşlanmaya Sosyolojik Bakış”, *Ege Tıp Dergisi* 55, s. 1-5.

Ntv (Şubat 2022). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bizim gibi ülkeler için nüfus güçtür”, (Erişim tarihi: 2 Aralık 2023), < <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bizim-gibi-ulkeler-icin-nufus-guctur,Oi7K0Bfyr0Ozo1UqQ7wH9w>>.

OECD (2023a). Life expectancy at birth (indicator). (Erişim tarihi: 1 Aralık 2023), <<https://data.oecd.org/healthstat/life-expectancy-at-birth.htm>>.

OECD (2023b). “Fertility Rates Statistic”, (Erişim tarihi: 1 Aralık 2023), <<https://data.oecd.org/pop/fertility-rates.htm>>.

Önder Erol, Pelin (2011). “Sosyolojik Perspektiften Demografik Yaşlanma: Toplumsal, Ekonomik ve Politik Alanlarda Yaşlı Failliği”, *Sosyoloji Dergisi* 25, s. 141-147.

Özar Şemsa ve Günlük-Senesen, Gülay (1998). “Determinants of female (non)participation in the urban labour force in Turkey”, *Metu Studies in Development* 25(2), s. 311-328.

Özbay, Ferhunde (2014). “Demografik Dönüşüm Sürecinde İktidar, Kadın ve Aile”, *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü?*, İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.

Özcan, Merve (2019). *AB Katılım Sürecindeki Türkiye’nin Kadın İstihdamı Karnesi*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı.

Palloni, Alberto (1990). “Fertility and Mortality Decline in Latin America”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 510, s. 126-144.

Poikolainen, Kari (1976). “Notes On Mortality Decline in Developing Countries”, *International Journal of Health Services* 6 (1), s. 169-174.

Psacharopoulos, George ve Tzannatos, Zafiris (1989). “Female Labor Force Participation: An International Perspective, World Bank Research Observer”, *World Bank Group* 4 (2), s.187-201.

Qiongzi, Liu, ve Dapeng, Zhao (2023). “A Study of the Impact of Population Aging on Fiscal Sustainability in China”, *Sustainability* 15(6), s.1-15.

Razavi, Shahra (2012). “Rethinking Care in a Development Context: An Introduction”, *Development and Change* 42(4), s.873–903.

Reher, S. David ve Requena, Miguel (2018). “Living Alone in Later Life: A Global Perspective”, *Population and Development Review* 44 (3), s. 427-454.

Resmi Gazete (1965). “657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu.”, Tertip: 5, Cilt:4, s. 3044, (Erişim tarihi:20 Ocak 2021), <<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.657.pdf>>.

Resmi Gazete (2003). “4857 Sayılı İş Kanunu”, (Erişim tarihi:20 Ocak 2021), <<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf>>.

Resmi Gazete (2013). “28737 Sayılı Gebe Kadınların Çalıştırılma Yönetmeliği”, (Erişim tarihi:19 Ocak 2021), <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130816-8.htm>>.

Resmi Gazete (2015). “Çeyiz Hesabı ve Devlet Katkısına Dair Yönetmelik”, (Erişim tarihi:20 Ocak 2021), <<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/21.5.20158302.Pdf>>.

Sabah (Ekim 2013). “Evli öğrencilere burs müjdesi!”, (Erişim tarihi:21 Ocak 2021), <<https://www.sabah.com.tr/egitim/2013/10/29/evli-ogrencilere-burs-mujdesi>>.

Sanderson, Stephen K. ve Dubrow Joshua (2000). “Fertility Decline in the Modern World and in the Original Demographic Transition: Testing Three Theories with Cross-National Data”, *Population and Environment: A Journal of Interdisciplinary Studies* 21(6), s. 511-537.

Sgk Kurumsal (2019). “Kurumsal Çocuk Bakımı Projesi Nedir?”, (Erişim tarihi:19 Ocak 2021), <<http://www.sgkkurumsalcocukbakimi.org/>>.

Toros, Aykut (2015-2016). “Demographic Transition in Turkey: Landing on to Civilization once upon a Time”, *Nüfusbilim Dergisi* 37-38, s. 79-100.

Trt Haber (Eylül, 2022). “Türkiye nüfusu neden hızla yaşılanıyor?”, (Erişim tarihi: 2 Aralık 2023), <<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/turkiye-nufusu-neden-hizla-yaslaniyor-707736.html>>.

Tufan, İsmail (2016). *Türkiye’de Demografik Dönüşüm, Yarattığı Riskler ve Sorunlar, Alınması Gereken Önlemler ve Gelecekle İlgili Hedefler*, Ankara: Unesco Türkiye Millî Komisyonu.

TÜİK(Türkiye İstatistik Kurumu)(2014).“İstatistik Göstergeler(1923-2013)”, Yayın No:4361.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2015). “İstatistiklerle Gençlik 2014”, Yayın No:4374.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2019). “İstatistiklerle Gençlik 2018”, Bülten: 30723.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2020a). “İstatistiklerle Gençlik 2019”, Yayın No:4582.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2020b). “Dünya Nüfus Günü 2020”, Yayın No:33707.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2020c). “İşgücü istatistikleri, 2019”, Bülten:33784.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2022a). “İstatistiklerle Gençlik 2021”, Yayın No:4659.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2022b). “İşgücü istatistikleri, 2021”, Bülten:45645.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023a). “İstatistiklerle Türkiye 2022”, Yayın No:4695.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023b). “ADNKS Sonuçları, 2022”, Bülten: 49685.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023c). “İstatistiklerle Yaşlılar, 2022”, Bülten: 49667.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023d). “Hayat Tabloları (2018-2020)”, Bülten: 37226.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023e). “Hayat Tabloları (2019-2021)”, Bülten: 45592.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023f). “Hayat Tabloları (2020-2022)”, Bülten: 49726.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023g). “Doğum İstatistikleri, 2022”, Bülten: 49673.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023h). “Ölüm ve Ölüm Nedeni İst., 2022”, Bülten: 49679.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023ı). “Doğum İstatistikleri, 2022”, Bülten: 49673.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023i). “Evlenme ve Boşanma İst., 2022”, Bülten: 49437.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023j). “İstatistiklerle Gençlik, 2022”, Bülten: 49670.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023k). “İstatistiklerle Kadın, 2022”, Yayın No:49668.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023l). “Yaşam Memnuniyeti Arş., 2022”, Yayın No: 4680.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023m). “İşgücü İstatistikleri (2014 ve Sonrası) ve (1988-2013)”, <<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>>, (Erişim tarihi: 2 Aralık 2023).

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023n). “İşgücü istatistikleri, 2022”, Bülten: 49390.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2023o). “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022”, *Yıllara ve Cinsiyete Göre İl / İlçe Merkezleri ve Belde / Köy Nüfusu, Genel Nüfus Sayımları – ADNKS Tabloları*, Bülten: 49685.

UN (United Nations) (2023). “World Population Prospects 2022”, (Erişim tarihi: 2 Aralık 2023), <<https://population.un.org/wpp/Graphs/DemographicProfiles/Pyramid/792>>.

White, J. Michael ve Muhidin, Salut, Andrzejewski, Catherine, Tagoe, Eva, Knight, Rodney, Reed, Holly (2008). “Urbanization And Fertility: An Event-History Analysis Of Coastal Ghana”, *Demography* 45(4), 803–816.

World Bank (2023). “Labor Force, Female (% of Total Labor Force)–Turkey”, <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=1990&view=chart> > (Erişim tarihi: 2 Aralık 2023).

Yumurtacı, Aynur (2007). “Nüfusun Yaşlanması ve Avrupa Emek Piyasalarına Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Yüceşahin, M. Murat (2011). “Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm: Mekânsal Bir Değerlendirme”, *Coğrafi Bilimler Dergisi* 9 (1), s. 11-27.

Zeren, Fatma ve Kılınç Savrul, Burcu (2017). “Kadınların İşgücüne Katılım Oranı, Ekonomik Büyüme, İşsizlik Oranı ve Kentleşme Oranı Arasındaki Saklı Koentegrasyon İlişkisinin Araştırılması”, *Yönetim Bilimleri Dergisi* 15(30), s. 87-103.